

ESSEE

Mirette Modarress Julin

Kevään juhla Nowruz – ihmiskunnan yhteistä aineetonta kulttuuriperintöä

Kevätpäiväntasaus kertoo kevään saapumisesta ja valon lisääntymisestä. Tasauksen aikaan päivä ja yö ovat periaatteessa yhtä pitkiä. Kevätpäiväntasaus on samalla iranilaisen kulttuurialueen uusi vuosi *nowruz*¹ (suom. uusi päivä). Juhlalla on muinaiset juuret ja sitä vietetään useissa maissa, muun muassa Keski- ja Länsi-Aasiassa. Nowruz alkaa kevätpäiväntasauksesta (20. tai 21.3.) ja maaliskuun 21. päivä on nimetty kansainväliseksi nowruz-päiväksi. (ks. Unesco 2016.) Koska uutta vuotta juhlietaan kahden viikon ajan, joinakin vuosina se sattuu samaan aikaan pääsiäisen kanssa.

Nowruz koostuu joukosta perinteitä ja tapoja, joita löytyy myös suomalaisista vuotuisten juhlien käytänteistä. Monet näistä tavoista ja traditioista ovat perintöä, joka yhdistää ihmisiä eripuolilla maailmaa. Usein perinteet, jotka mielletään kansallisiksi, ovat vuosisatojen ja -tuhansien aikana ihmisten välisissä kontakteissa levinneitä ja muokkautuneita tapoja ja asioita. Ne muistuttavat meitä kansallista paljon laajemmasta eri kulttuurialueiden ja kansojen yhteisestä kulttuurisesta perinnöstä.

Historiallista taustaa – kansainvälinen Nowruz-päivä

Yhdistyneiden kansakuntien pääsihteeri Antonio Guterres tiivisti nowruzin yleismaailmallisen merkityksen seuraavasti (Unesco 2023): *“Nowruz is also a celebration of humanity’s rich cultural heritage and diversity. And a chance – for all of us – to be guided by its values of peace, dialogue, and solidarity: To reaffirm our commitment to human rights and dignity; To promote mutual respect and reconciliation; To protect the planet and live in harmony with nature.”*²

Nowruzin vieton perinteet ulottuvat vähintään parin kolmen tuhanen vuoden taakse, ja se on merkitty Unescon ihmiskunnan aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon vuonna 2009/2016.³ Nowruzia vietetään Iranin lisäksi ainakin seuraavissa maissa: Afganistan, Azerbaidžan, Intia, Irak, Kazakstan, Kirgisia, Mongolia, Pakistan, Tadžikistan, Turkki, Turkmenistan ja Uzbekistan. Lisäksi miljoonat ihmiset eripuolilla maapalloa – esimerkiksi Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa – viettävät nowruzia.

Nowruzia juhlietaan yleisesti kansan keskuudessa riippumatta uskonnollisesta vakaumuksesta. Perinteen varhaisin alkuperä on yhä hämärän peitossa, mutta se liittyy paljolti muinaisiranilaiseen uskomusperinteeseen ja vuodenkierron juhlarituaaleihin. Esimerkiksi zarathustralaisuudessa (mazdalaisuudessa) nowruz on syyspäiväntasauksen aikoihin olevan *mehragan* (*mithrakana*) juhlan ohella yksi tärkeimpiä tapahtumia (esim. Boyce 1985 [1979]: 72–73; De Jong 1997: 368; Foltz 2013: 28–29). Ferdowsin kirjoittamassa *Shahnamessa*⁴ (suom. Kuninkaiden kirja) tarunhohtoinen kuningas Jamshid nimesi ja järjesti valtakautensa aikana ensimmäisen nowruz juhlan (Ferdowsi 2018: 10).

Eteläisessä Iranissa sijaitsevan noin 2500 vuotta sitten rakennetun Persepoliksen (ir. *Takht-e Jamshid, Parsah*) (kuva 1) palatsialueen on ajateltu olleen muun muassa akhaimenidi-hallitsijoiden (560–330 eaa.) nowruzin viettopaikka (esim. Shahbazi 2011[2004]: 117; Mousavi 2012: 52–54; Llewellyn-Jones 2022: 1–4, 161). Vaikka jotkut tutkijat ovat erimieltä Persepoliksen roolista nowruzin juhlapaikkana⁵, on palatsialue selvästi – mahdollisten muiden käyttötarkoitusten ohella – seremoniallinen keskus. Siitä kertovat Persepoliksen sijainti, monumentaalisuus sekä useat terassien ja portaikkojen seinämissä olevat reliefit.

Yksi reliefien kuva-aiheista esittää härän kimpussa olevaa leijonaa, sen on katsottu viittaavan nowruziin (kuva 1b). Reliefin on esimerkiksi tulkittu kuvaavan astrologisesta lähtökohdasta⁶ sitä, kuinka uusi vuosi ”syö” vanhan pois (esim. Shahbazi 2011[2004]: 103) tai kuinka valo voittaa pimeyden.

Suuri osa palatsien portaikkojen reliefikuvista esittää persialaisia ylimyksiä ja eri kansojen edustajia tuomassa lahjoja Persian suurkuninkaalle, mikä kertoo juuri nowruzin juhlaseremonioista. Osalla juhla-kulkueen iranilaisista edustajista on kädessään kukka, osalla mahdollisesti omena tai kvitteni ja toisilla soikea esine, mahdollisesti värjätty

Kuva 1. a) Persepoliksen (*Takht-e Jamshid*, 500–400-l eaa.) palatsialuetta. b) Lahjojen kantajia portaikossa. c) Leijona & härkä -reliefi on kuvattu useiden terrassien seinämiin. Sen on tulkittu kuvaavan mahdollisesti sitä, kuinka uusi vuosi voittaa vanhan (esim. Shahbazi 2011[2004]: 103) (Kuvat: M. Modarress 2015)

kananmuna (Shahbazi 2011[2004]: 117). Ylellisesti koristellut ja maalatut kananmunat olivat nowruz lahjoja myös Isfahanin safavid- hovissa 1600-luvulla. Kaupungin nowruz-juhlinnasta on kertonut muun muassa ranskalainen Jean Chardin (1686: 86) matkakertomuksissaan. Munat, omenat ja kukat kuuluvat nykyiseenkin nowruz-juhlaan. Juhlinta on kuitenkin mitä ilmeisemmin muuttanut muotoaan tuhansien vuosien kuluessa ja koska juhlaa vietetään hyvin laajalla alueella, on siitä paikallisia variaatioita.

Seuraavaksi tarkastelen maailmanperintöstatuksen saaneen Iranin uuden vuoden perinteitä ja juhlan nykyviettä. Samalla tarkastelen ja mainitsen joitain yhtymäkohtia suomalaisten uuden vuoden sekä kevään juhlien perinteisiin.

Mämmin ja vihreiden versojen kera onnellista vuodenkiertoa

Pääsiäinen⁷ on kevään juhla, tavallaan vuoden alku, jolloin ennen muinoin toivotettiin hyvää vuotta ja ennustettiin tulevaa vuodenkiertoa (Vilkuna 1995 [1950]: 99–101). Useimmille pääsiäisen aikaan kuuluu mämmi, värjätyt kananmunat, ikkunalla vihertävä rairuoho ja ulkotulet. Pyhien aikaan kokoonnutaan yhteen viettämään aikaa, syödään kalaa ja lammasta, käydään tervehtimässä sukulaisia ja ystäviä tai vaikkapa tehdään heidän kanssaan yhteinen lomamatka.⁸ Edellä kuvailtu kevään juhlan ja pääsiäisenajan vietto lienee yhä tuttua useimmille lukijoille. Iranissa suuri osa uuden vuoden vastaanoton valmisteluista on samankaltaisia kuin meillä Suomessa. Ennen vuodenvaihdetta kodeissa tehdään kevätsiivous, hankitaan uusia vaatteita ja leivotaan runsaasti erilaisia leivonnaisia. Vuoden viimeistä keskiviikkoa edeltävänä iltana (*charshanbeh suri*)⁹ jätetään hyvästit talvelle ja vanhalle vuodelle. Ulos sytytetään nuotiotulet, joiden yli hypitään, toivottaen terveyttä tulevaisuudeksi. Myöskään juhlatulien varhaisia juuria ei tunneta tarkkaan. Massoume Pricen (2005) mukaan muinaisessa Iranissa käytäntö liittyi zarathustralaisiin rituaaleihin, mutta muuttui jonkun verran islamilaisen kauden alkaessa, jotta rituaalia voitiin jatkaa uskonnon siihen puuttumatta. Nuotiotulia ja niiden ympärillä ilakoimista ja ylihyppelyä on ollut myös mannereurooppalaisissa perinteissä. Suomessakin on poltettu keväisin esimerkiksi pääsiäistulia ja helavalkeita. Juhlatulilla on ajateltu olevan puhdistava vaikutus ja niillä on häädetty pois pahoja voimia (esim. Vuorela 1975: 741; Sarmela 1994: 94–98), mikä vaikuttaa olleen yleismaailmallinen uskomus tulen voimasta. Muinaisiranilaisessa traditioissa tuli on ollut erittäin tärkeä elementti monella tapaa, ja tuliseremonioista on ajan saatossa syntynyt eri alueilla monenlaisia versioita.

Nowruzina vuosi vaihtuu kevätpäiväntasauksen tarkkaan laskettuna kelloaikana,¹⁰ joten juhlan kohokohta vaihtelee siirtyen vuosittain vuorokauden eriaikoihin. Vuoden vaihtuessa pukeudutaan parhaimpiin ja otetaan uusi vuosi vastaan *haftseen*-kattauksen äärellä. Haftseen on koristeellinen kattaus pöydälle tai persialaiselle matolle levitetyllä antiikkisella liinalla. Siihen kuuluu useita pääsiäisen ajasta tuttuja elementtejä, yksi niistä on mämmi. Iranissa voi siis saada lautaselleen

samanua, joka on vehnä jauhoista ja -iduista hitaasti kypsytettyä ”mämmiä”.¹¹ Tämä ”supisuomalainen ruoka” (Vilkuna 1995 [1950]:105) ja ”suomalaisen ikioma erikoisuus” (Aalto 2000:108; ks. myös Ladarsi 2008: 42) on tunnettu mahdollisesti jo keskiajan Lounais-Suomessa, mutta koko Suomeen mämmi levisi ilmeisesti vasta 1900-luvun aikana (esim. Moilanen 2021). Iranilaisen kulttuurin alueilla *samanua* on syöty yli parituhatta vuotta. Esimerkiksi Afganistanissa ja Tadžikistanissa *samanua* tunnetaan puolestaan *somanak* nimisenä perinneruokana (ks. esim. BBC Persian 2005).

Oleellinen osa haftseeniä on myös ”rairuoho” (ir. *sabzeh*), joka on uutta vuotta varten kasvatettua vehnän, linssien tai ohranjyvien vihreää versoa (kuva 2). Antropologi Salvatore D'onofrio (2019) arvelee, että vihreiden versojen kasvatus osana tiettyjä juhlarituaaleja saattaisi olla lähtöisin Etelä-Intiasta. Hän mainitsee, että tapa tunnetaan hieman eri muodoissa parintuhannen vuoden takaa myös Kreikasta ja Ptole-

Kuva 2. a-b) Ruokia, mausteita ja ”rairuohoja” myynnissä eteläiranilaisessa ruokakaupassa nowruzin aattona. Vitriinin päällä olevat valmiit vihreät versot ovat kiireisille nykyihmisille, jotka eivät ole ennättäneet itse kasvattaa ruohoa juhlaa varten. (Kuvat: K. Modarress 2018)

maios-dynastian aikaisesta Egyptistä. Euroopassa traditio tunnetaan esimerkiksi Ranskasta, Sardiiniasta ja Etelä-Italiasta. Suomessa rairuoho lienee uusi tulokas, jonka kasvatusta pääsiäisenä yleistyi 1960-luvulla.

Haftseen kattaukseen kuuluu perinteisesti seitsemän persian kielessä s-kirjaimella alkavaa asiaa, samanu ja sabzeh ovat jo mainittu, muita ovat esimerkiksi omenat (*sib*), tietyt mausteet (esim. *somagh*), valkosipulit (*sir*), etikka (*serkeh*) sekä kolikot (*sekkeh*). Lisäksi siihen kuuluvat peili, kynttilät ja vesiastia, jossa mahdollisesti ui kultakaloja. Keväiset kukat kruunaavat juhlakattauksen. Kukkana on useimmiten suomalaisen joulun ja vuodenvaihteen kukka hyasintti tai keväisiä valkoisia narsisseja. Jokaisella kattauksen asialla on oma symbolinen merkityksensä: mämmi kuvastaa hyvinvointia, maalatut kananmunat hedelmällisyyttä, omenat terveyttä ja kauneutta sekä vihreät versot uudelleensynty mistä. Kattauksessa voi olla myös Koraani tai muu tekijänsä uskonnosta kertova pyhäkirja. Vaihtoehtoisesti esillä voi olla Hafezin¹² runoteos tai Ferdowsin Shahnameh, sillä nowruz ei ole uskonnollinen juhla, vaikka juontaa juurensa varhaisesta uskonnollisesta perinteestä.

Juhla-aikaan liittyy myös lahjojen anto perheen nuorelle väelle, lahjoja antavat erityisesti vanhemmat tai isovanhemmat. Kyläily on tärkeä osa nowruzia, käydään tervehtimässä lähisukulaisia ja ystäviä. Hyvä ruoka ja yhdessä ateriointi kuuluvat asiaan, vuoden ensimmäisen päivän aterialla syödään perinteisesti kalaa ja yrttiriisiä. Uuden vuoden ensimmäiset päivät ovat, ainakin Iranissa, yleisiä vapaapäiviä. Koululaisilla on pidempi kahden viikon loma, joten perhematkailu on silloin yleistä. Suosittuja vierailupaikkoja ovat historialliset kulttuuriperintökohdet, kuten edellä mainittu Persepolis, jossa nowruzin aikaan vieraile-

Kuva 3. Nowruzin vieton perinteiden usiutuvia muotoja: uuden vuoden jättimunien maalausta puistoissa Iranissa (Kuvakaappaus: Mehr News 2018)

vat miljoonat matkalaiset. Ajan saatossa juhlinta on saanut myös uusia muotoja. Iranissa yksi niistä on suosituksi tullut jättimunien maalaus puistoissa (kuva 3).

Nowruzin vietto päättyy uuden vuoden 13. päivään nimeltään *sizdah be-dar*. Silloin kaikki kynnelle kykenevät menevät luontoon piknikille, mielellään kukkivien hedelmäpuiden katveeseen ja virtaavan veden äärelle, johon sabzeh lopuksi heitetään. Suuressa osassa Suomea eväsretket tehdään maaliskuussa vielä hankien keskellä, ehkäpä hiihdon merkeissä, mutta kevätpiknik luonnonhelmassa touko-kesäkuussa kuulostaa jo tutulta.

Lopuksi

Nowruz on aineetonta perintöä, joka kertoo paitsi tietyn alueen kulttuurisesta perinnöstä myös ihmissuvun kulttuurista. Kulttuuriperintö ei ole staattista, ihmiset liikkuvat, muuttavat ja saavat vaikutteita toinen toisiltaan. Samalla tavat ja perinteet muuttuvat tai uusiutuvat. Nowruzin juhlinta ja siihen yhdistyvät traditiot ovat jatkuneet sinnikkäästi jo useamman vuosituhaten ajan. Paikallisesti juhlaan liittyvistä perinteistä on monia eri variaatioita, mutta juhla on pohjimmillaan silti sama uusi päivä, nowruz. Se tuo juhlaa viettäville toivoa ja iloa, aloittaa uuden vuodenvaihtamisen. Minkä verran ja miten nopeasti vanhat perinteet hiipuvat tai muuttuvat internetin ja nykyisen sosiaalisen median valtakautena jää nähtäväksi.

Aineettomaan perintöön liittyy tavalla tai toisella myös materiaalisuus (esim. Modarress-Sadeghi 2018: 60–62). Tämä näkyy niin nowruzin kuin pääsiäisen vietossa: värjätyt kananmunat, rairuohot, nuotiotulet ynnä muut aineettoman kulttuuriperinnön aineelliset ilmentymät. Materiaaliset elementit kannattelevat kulttuurisia merkityksiä ja arvoja; ajan ja paikan muuttuessa merkityksetkin voivat muuttua, mutta niiden juuret pysyvät syvällä ihmissuvun menneisyydessä. Tutkijoille muinaisten traditioiden ja kulttuuriperinnön – aineettomien ja aineellisten - juurien kaivaminen on ehtymätön työnsarka, teorioita ja tulkintoja niistä on lähes yhtä paljon kuin tutkijoita.

Ihmissuvun kulttuurista kertovan aineellisen ja aineettoman perinnön huomioiminen ja sen vaaliminen tuo merkitystä ihmisten elä-

mään. Se myös yhdistää ja (toivottavasti) auttaa ymmärtämään toiseutta ja samalla huomaamaan siinä samanlaisuutta.

FT Mirette Modarress Julin on vierailleva vanhempi tutkija Oulun yliopistossa, mirette.modarress@oulu.fi

Bibliografia

- Aalto, S. (toim.) 2000. *Suuri perinnekirja*. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- BBC Persian 2005. Nowruz dar shahrhaye mokhtalef Afghanistan. https://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2005/03/050319_v-afghanistan_nowruz-cities Luettu 4.2.2025.
- Boyce, M. 1985 [1979]. *Zoroastrians. Their Religious Beliefs and Practices*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Chardin, J. 1686. *The Travels of Sir John Chardin into Persia and the East Indies*. Vol. I. London: Moses Pitt. <https://archive.org/details/travelsofsirjohn00char/> (Luettu 27.1.2025)
- De Jong, A. 1997. *Traditions of the Magi. Zoroastrianism in Greek & Latin Literature*. Leiden: Brill.
- D'Onofrio, S. 2019. Nowruz: The seeds of a new day. *The Unesco Courier* 1/2019: 54–55. <https://doi.org/10.18356/9a6b1299-en>
- Ferdowsi 2018. *Shahnameh. The Epic of the Kings* (tarkistus A. Banani, engl. käännös Levi, R.). Tehran: Yassavoli.
- Foltz, R. 2013. *Religions of Iran*. London: Oneworld Publications.
- Ladarsi, A. 2008. *Mämmi*. Helsinki: Perhemediat Oy.
- Lincoln, B. 2012. 'Happiness for Mankind'. *Achaemenian Religion and the Imperial Project*. Acta Iranica 53. Leuven: Peeters.
- Llewellyn-Jones, L. 2022. *Persians. The Age of the Great Kings*. London: Headline Publishers.
- Mehr News 2018. <https://en.mehrnews.com/photo/132867/Tehran-adorned-with-giant-colored-eggs-ahead-of-Nowruz> (Luettu 17.3.2022)
- Modarress-Sadeghi, M. 2018. *Muinaisesineestä kauppahyödykkeeksi. Arkeologia, kulttuuriperintö ja kolonialistiset tutkimuskäytänteet*. Oulu: Acta Universitatis Ouluensis B 15
- Moilanen, U. 2021. Mämmi – Vuosisatoja vanha pääsiäisherku. Kalmistopiiri 4.4.2021. <https://kalmistopiiri.fi/2021/04/04/mammi-vuosisatoja-vanha-paasiaisherku/> (Luettu 22.4.2025)
- Mousavi, A. 2012. *Persepolis: Discovery and Afterlife of a World Wonder*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Price, M. 2005. Chahar Shanbeh Suri. The Festival of the Last Wednesday. Article. *CHN* 15.3.2005. <http://www.chn.ir/english/showearticle.asp?no=70> Luettu 21.3.2005.
- Sarmela, M. 1994. *Juhlatulet. Suomen perinneatlas. Suomen kansankulttuurinkartasto 2*. Helsinki: SKS.

- Shahbazi, A. Sh. 2011 [2004]. *Persepolis. The Authorative Guide*. Tehran: Safiran.
- Unesco 2016. Intangible Cultural heritage. <https://ich.unesco.org/en/RL/nawrouz-novruz-nowrouz-nowrouz-nawrouz-nauryz-nooruz-nowruz-navruz-nevruz-nowruz-navruz-01161> (Luettu 17.3.2022)
- Unesco 2023. International Nowruz day 21 March. UN Secretary-General Antonio Guterres's message for 2023. <https://www.un.org/en/observances/international-nowruz-day> (Luettu 28.3.2023)
- Vilkuna, K. 1995 [1950]. *Vuotuinen ajantieto*. Helsinki: Otava.
- Vuorela, T. 1975. *Suomalainen kansankulttuuri*. Helsinki: WSOY.

Loppuviitteet

- 1 Nowruzin kirjoitusasusta on useita muotoja, suomeksi (lausuttuna) ”nouruus” kuulostaisi parhaalta. Nowruz on kuitenkin kansainvälisesti yleisin muoto.
- 2 ”Nowruz on ihmiskunnan rikkaan kulttuuriperinnön ja monimuotoisuuden juhlaa. Mahdollisuus – kaikille meille – ottaa oppia sen arvoista: rauha, vuoropuhelu, ja solidaarisuus: vahvistaa meidän sitoutumistamme ihmisoikeuksiin ja arvokkuuteen; edistää yhteistä kunnioitusta ja sovittelua; suojella planeettaa ja elää harmoniassa luonnon kanssa.” (Kirjoittajan käännös).
- 3 Nowruz liitettiin Unescon aineettoman kulttuuriperinnön luetteloon vuonna 2009, silloin siihen liittyi Iranin lisäksi viisi valtiota, vuonna 2016 joukkoon liittyi vielä kuusi ja vuonna 2024 yksi valtio.
- 4 Shahnameh on 900-/1000-lukujen vaihteessa eläneen runoilija Ferdowsin kirjoittama Iranin kansalliseepos.
- 5 Persepoliksen roolista nowruz rituaalien tapahtumapaikkana on esitetty useita eriäviä tulkintoja erilaisin perustein, mutta mitkään niistä eivät ole vakuuttaneet koko tutkijapiiriä. Ks. esim. Ali Mousavin (2012: 52–55) tarkastelua tutkijoiden näkemyksistä puolesta ja vastaan. Ks. myös Lincoln (2012: 70–72).
- 6 Leijona ja härkä ovat astrologisia symboleja, joiden liikkeisiin taivaankannella esimerkiksi Shahbazin tulkinta perustuu. Leijona-härkä kuvan mahdollisesta merkityksestä on myös useita tulkintoja, Shahbazi (2011 [2004]: 102–104) käsittelee joitain niistä.
- 7 En käsittele tässä artikkelissa pääsiäisen uskonnollisia merkityksiä, ainoastaan sen viettoa yleisenä (maallisenä) kevään juhla- ja lomakautena.
- 8 Suomalaisista (nyky-)juhlaperinteistä ks. esim. Aalto 2000.
- 9 Tähän liittyy myös monia muita tapoja, kuten tulevan ennustamista ihmisten puheita (esim. nurkan takana, kadulla tms.) kuunnellen tai kattiloiden kalistelua ja naapurin ovilla käyntiä kysyen ”palkkaa” (ks. esim. Vuorela 1975: 741). Ne muistuttavat osittain Suomeenkin levinyttä Halloween perinnettä (esim. Price 2005).
- 10 Tänä vuonna kevätpäiväntasaus oli 20.3. klo 11.01: 30 Suomen aikaa.
- 11 Yleisesti määmiä pidetään suomalaiskansallisena ruokana. Muinaiset persialaiset söivät kuitenkin keväänjuhlissaan vastaavanlaista ruokaa. Erona on se, että suomalainen määmi tehdään ruisjauhoista, iranilainen taas vehnästä. Samanua syöneenä voin sanoa, että niin visuaalinen kuin maku- ja suutuntuma on molemmilla samanlainen, samanuu on vain väriltään hieman vaaleampaa ja aavistuksen pehmeämmän makuista.
- 12 Hafez on 1300-luvulla elänyt iranilainen runoilija ja mystikko.